

Inleiding

De Veertiende Dalai Lama en Tibet behoren tot mijn geheimzinnigste en spannendste jeugdherinneringen. Alles wat ik over de man en zijn land hoorde, klonk fantastisch: mystieke reïncarnatieverhalen, die zich afspeelden in nevelige dalen tussen bevroren, meer dan vierduizend meter hoge bergen. Kaalgeschoren monniken in okergele gewaden die scherp afstaken tegen de wit besneeuwde Himalaya kwamen me zo ongelooflijk schilderachtig voor dat het me weinig kon schelen of deze wereld nu bestond of niet. Zolang de verhalen boeiend waren, maakte het me niet uit of ze nu werkelijk waren gebeurd. Misschien bestonden Tibet en de Dalai Lama wel, maar voor een kind in het India van de vroege jaren zestig, een land waar werkelijkheid en magie voortdurend in elkaar overgaan, leken ze eerder tot de magische folklore te behoren dan tot de werkelijkheid. Hoe dan ook, voor een kind van nog geen tien was de

magische wereld veel spannender dan de echte.

Iedere winter kwam de Dalai Lama als het ware tot leven als zijn portret op alle muren in mijn stadje verscheen en als er overal stapels felgekleurde truien lagen die Tibetaanse vluchtelingen kwamen verkopen. De Tibetanen zelf bestonden dus in elk geval. Het was daarom best mogelijk dat er zo iemand bestond als de Dalai Lama. Ik weet nog dat ik een Tibetaanse vrouw vroeg wie 'dat babyachtige kind op de foto' was. 'Dat is Zijne Heiligheid, de levende Boeddha,' antwoordde ze. Ik had geen idee wat ze met 'Zijne Heiligheid' en 'levende Boeddha' bedoelde. Ik kende slechts één Boeddha en die was al zo'n 2500 jaar dood. De vraag die mij bezighield was hoe het kon dat Gautama Boeddha, die al zo lang geleden was gestorven, nog steeds in leven kon zijn. Het zou meer dan vijftien jaar duren voordat ik dat raadsel zou oplossen.

Zelf groeide ik op in een land waar zoveel asceten wonen dat deze monnik gemakkelijk aan mijn aandacht had kunnen ontsnappen. En zeker als die monnik meer dan duizend kilometer weg in Noordwest-India in het Dhauladhar-gebergte, aan de voet van de Himalaya, woonde. In de jaren zestig en zeventig stond er regelmatig iets over de Dalai Lama in de plaatselijke Indiase kranten, vooral na de rampzalige oorlog tussen India en China in 1962. We kenden mensen die zo naïef waren dat ze werkelijk geloofden dat India de tantrische krachten van de Dalai Lama, die door de meeste mensen werden beschouwd als een soort zwarte magie, kon inzetten om China de vernerende nederlaag betaald te zetten. Volgens deze logische maar volstrekt onzinnige theorie zou de Dalai Lama, die door het oprukkende Chinese leger met de dood was bedreigd en Tibet drie jaar later noodgedwongen had moeten verlaten, zijn kans afwachten om de Chinezen terug te pakken. En welk wapen was er nu machtiger voor een gereïncarneerde boeddhistische monnik dan zwarte magie?

In 1967, vijf jaar na de oorlog tussen India en China, nodig-

de een buurman mij en een aantal andere onnozele, goedgelovige kinderen uit. Hij vertelde ons dat de Dalai Lama diep in trance zou gaan zodat er krachten vrij zouden komen die het Volksbevrijdingsleger zouden vernietigen. We zagen het helemaal voor ons. Onze buurman, die was geboren in het gebied aan de voet van de berg Kailash, de vermeende geboorteplek van de hindoegod Shiva, vertelde ons dat de Dalai Lama drie ogen had, waarvan er één midden op zijn voorhoofd zat. Dit derde oog bezat vernietigende, kosmische krachten en als het open zou gaan, zou China zonder twijfel van de kaart worden geveegd. Onze buurman was ervan overtuigd dat Jawaharlal Nehru, de toenmalige premier van India, de Dalai Lama ertoe had overgehaald om het Chinese leger in één klap te verbrijzelen met zijn verwoestende toorn. Deze waanvoorstellingen van onze buurtfantast sterkten mij in de gedachte dat de Dalai Lama een niet-bestaande, apocriefe figuur was.

De echte Dalai Lama ontmoette ik voor het eerst aan het begin van de jaren tachtig, toen hij in Bombay was voor een congres over de synthese tussen wetenschap en godsdienst. Ik keek niet speciaal of hij een derde oog had, maar ik was blij dat dat niet zo bleek te zijn. Ik kon mij vagelijk herinneren dat de bewuste buurman had beweerd dat het derde oog van de Dalai Lama slechts zichtbaar werd in uitzonderlijke gevallen, waarvan tijdens het congres uiteraard geen sprake zou zijn. Als verslaggever had ik opdracht gekregen om een onconventioneel verhaal zonder onmiddellijke nieuwswaarde te schrijven over het congres. Ik weet nog dat ik de Dalai Lama vroeg: 'Vindt u ook niet dat de menselijke geschiedenis een stadium heeft bereikt waarin de scheiding tussen wetenschap en godsdienst begint te vervagen?' De Dalai Lama lachte hartelijk en zei: 'Godsdienst is wetenschap met geloof. Wetenschap is godsdienst op zoek naar geloof.' Ik wist dat deze uitspraak de krant van die dag of die van de dag daarna niet zou halen. Achteraf gezien is het des te beter dat zijn opmerking bijna twintig jaar lang

moest overwinteren, aangezien ik er nu een heel boek aan heb kunnen wijden.

De afgelopen vijftien jaar heeft de Dalai Lama een steeds belangrijker plek ingenomen in mijn bewustzijn. Voordat ik hem voor het eerst uitgebreid sprak in 1996 las ik wel eens iets over hem en over Tibet, China en het boeddhisme. Totdat ik een hoofdartikel over hem moest schrijven voor *India Abroad*, een Indiaas-Amerikaans weekblad uit New York, had ik me nooit professioneel in hem verdiept. Mijn artikel was nogal algemeen en belichtte de Tibet-kwestie vanuit allerlei verschillende gezichtspunten. Terwijl ik met dat verhaal bezig was, probeerde ik een interview met de Dalai Lama te regelen. Dat interview vond uiteindelijk plaats tijdens Shoton, een Lhamo-festival in het Tibetan Institute of Performing Arts (TIPA) in McLeod Ganj, het Indiase dorp waar de Dalai Lama al jaren in ballingschap verblijft. Lhamo is een 580 jaar oude Tibetaanse traditie die door de veertiende-eeuwse geleerde Thangtong Gyalpo in het leven werd geroepen, tijdens de bouw van de brug over de Kyichu-rivier even buiten Lhasa. Volgens het verhaal had Gyalpo dringend geld nodig voor de bouw van de brug en spande hij zijn zeven zussen, allen getalenteerde danseressen en zangeressen, voor zijn karretje om fondsen te werven voor het project. Uit de voorstellingen die zij in heel Tibet gaven, werd de Tibetaanse opera geboren. Door het hoge, krijgshaftige gezang en de energieke dansen kregen deze voorstellingen de bijnaam *Lhamo* ('hemelse, dansende godin'). Zo resulteerde de bouw van de brug in de geboorte van de Tibetaanse opera.

Na het interview nodigden de assistenten van de Dalai Lama mij, mijn vrouw Kesumi en mijn zoon Jashn uit voor een zegeningsceremonie. Kesumi is een Indonesische moslim van het boeddhistische eiland Sri Lanka. Zij was er niet aan gewend dat boeddhistische monniken en leken informeel met elkaar omgingen en liep omzichtig en beschroomd zelfs op de

Dalai Lama af. Ik beschrijf deze ontmoeting zo gedetailleerd omdat ik geloof dat die ertoe heeft bijgedragen dat de Dalai Lama mij het schrijven van dit boek heeft toevertrouwd. De Dalai Lama sprong op van zijn stoel, liep naar de deur waar mijn vrouw en mijn zoon stonden, gaf haar een vaderlijke omhelzing, streek mijn zoon over het hoofd en leidde hen naar binnen. Mijn vrouw was stomverbaasd over deze manier van doen en vertelde hem onmiddellijk dat ze moslim was, dat ik nergens in geloofde en dat onze zoon misschien wel boeddhist zou worden. In één oogopslag zag ik dat de Dalai Lama ontroerd was over haar woorden.

Tijdens een van mijn vele bezoeken aan McLeod Ganj zei een zeer hoge monnik, die mij heeft laten zweren dat zijn naam anoniem zou blijven, eens: 'Denk maar niet dat de keuze om wereldlijke redenen op jou is gevallen.' Bij deze raadselachtige opmerking liet hij het. Hoe het ook zij, aan mij viel de eer om dit boek te schrijven. Het doet er niet toe waarom.

De afgelopen veertig jaar stonden één enkel individu en één van de machtigste landen ter wereld lijnrecht tegenover elkaar. Dat land heeft zich door de eeuwen heen beschouwd als het middelpunt der aarde, als een geopolitieke eenheid die te allen tijde uitgebreid moet kunnen worden. China is een machtig land, dat weliswaar een van de belangrijkste spelers op het wereldtoneel aan het worden is, maar dat zijn eigen bevolking van meer dan een miljard mensen politiek, economisch en cultureel in een houdgreep houdt. Het individu is een eenvoudige, maar zeer geleerde en uiterst ontwikkelde monnik wiens aanwezigheid alleen al miljoenen volgelingen diep ontroert. In woord en daad staat hij voor de hoogste vorm van verdraagzaamheid, hoewel zijn eigen volk door een reusachtige vijand wordt uitgemoord. Zelfs als we buiten beschouwing laten dat hij door zijn volgelingen wordt gezien als de reïncarnatie van één van de meest vereerde en verafgode figuren uit de geschiedenis van de mensheid, is de strijd tussen de Dalai Lama en

China een zeer boeiende aangelegenheid. De innemende persoonlijkheid van de Dalai Lama maakt de confrontatie nog dramatischer.

Ik heb dit boek geschreven als journalist: een verhaal waarin de figuren echt bestaan en zelfs nog in leven zijn. Tijdens de zeven jaar studie die aan dit boek voorafgingen, heb ik het voorrecht gehad eigenschappen van de Dalai Lama te leren kennen waarvan maar heel weinig onderzoekers iets konden weten. Heel wat van mijn Tibetaanse vrienden beweren er hun hele leven dankbaar voor te zijn als ze de Dalai Lama een paar seconden zouden mogen ontmoeten. 'Jij moet wel voorbestemd zijn geweest om de Dalai Lama zo uitgebreid te ontmoeten, zoiets gebeurt nooit zomaar,' zei Migmar, één van de duizenden Tibetaanse vluchtelingen die McLeod Ganj rijk is.

De grootste professionele uitdaging bij het schrijven van dit boek was dat ik me door een berg van elkaar tegensprekende bronnen heen moest werken om er een volledig en oorspronkelijk beeld uit te distilleren van de persoon van de Dalai Lama, zodat ik hem een totaal nieuw gezicht kon geven. Gezien de grote aandacht voor deze man in de media in het Westen en vooral in de Verenigde Staten, is het moeilijk om nieuw materiaal te vinden. Er bestaan niet alleen talloze boeken en krantenartikelen over hem, maar ook een groot aantal films en documentaires. Over weinig onderwerpen is meer geschreven dan over Tibet en de Dalai Lama. Dit maakte mijn taak er niet bepaald eenvoudiger op.

Volgens de Dalai Lama zelf en volgens mensen die zich in het onderwerp hebben verdiept, heeft zijn lange ballingschap niet alleen een belangrijke stempel gedrukt op zijn persoonlijk leven, maar ook op de manier waarop zijn positie aangepast is aan deze moderne tijd. Er zijn zelfs geleerden die staande houden dat het feit dat de Dalai Lama al zo lang als banneling in het buitenland verblijft, ver verwijderd van de pracht en praal waarmee in zijn eigen land de macht van een Dalai Lama nu

eenmaal gepaard gaat, het eigenlijk al wat tanende imago van de Tibetaanse geestelijkheid gered heeft van een verslechterende reputatie. Er was sprake van een naar macht hongerende elite die zichzelf alleen staande kon houden dankzij de schrikbarende achterlijkheid en het blinde geloof van de uitboeren en nomaden bestaande bevolking. Daarnaast heeft het leven in ballingschap het karakter en de intensiteit van het conflict tussen Tibet en China op fundamentele wijze beïnvloed.

Een boek waarin alle elementen van het conflict van de laatste veertig jaar op een begrijpelijke manier worden belicht voor de niet-ingewijde lezer waar dan ook ter wereld lijkt mij buitengewoon nuttig. Het is verleidelijk om op de mystieke toer te gaan en het zoveelste slappe verhaal over dit 'exotische' onderwerp te schrijven. Een land dat gemiddeld op meer dan vierduizend meter hoogte ligt, in wezen een uitgestrekte koude woestijn bewoond door mensen die wel vastgevroren lijken in de oertijd, rare gebedsmolentjes laten ronddraaien en al even rare mantra's prevelen: al deze elementen lenen zich voor een exotische aanpak. Mijn uitdaging was om deze stereotypen en clichés te vermijden.

Het conflict waar de Dalai Lama middenin zit, betreft niet alleen de geografische eenheid die we Tibet noemen. De wens tot geografische uitbreiding is slechts één van de vele aspecten die een rol spelen in de strijd die een veel diepere, menselijke dimensie heeft. Deze strijd heeft een unieke levenswijze vrijwel vernietigd en heeft volgens Tibetaanse bronnen aan bijna een miljoen mensen het leven gekost. Een zeer waardevolle religie, die niet berust op onvoorwaardelijk geloof maar op intellectueel inzicht, is zonder pardon van de kaart geveegd. Het Tibet van voor de Chinese invasie leende zich in sommige opzichten weliswaar niet voor een rationele benadering, maar in grote lijnen probeert de Tibetaanse samenleving vast te houden aan het systeem zoals dat zich door de eeuwen heen langs rationele lijnen heeft ontwikkeld. Het is ook een conflict tus-

sen mensen die vechten zonder wapens omdat ze ervan overtuigd zijn dat geweld zinloos is, en een natie die zich koste wat het kost wil uitbreiden. Maar bovenal is het een strijd tussen één enkel individu, een groot geleerde, een verlichte, integere intellectueel, en een natiestaat die de elementaire mensenrechten blijft schenden.

Ik zette mij aan de taak om een boek te schrijven dat de doorsneelezer enig inzicht geeft in dit grote conflict en hem in staat stelt zich een mening te vormen, zij het dat die mening in menselijk opzicht wellicht wat ethisch zal uitvallen. Bij een dergelijk project loop je het risico te werk te gaan alsof je een heiligenleven schrijft, een geschiedenis waarin snel wordt geoordeeld en waarin op een naïeve manier voorbij wordt gegaan aan de wijze waarop de historische processen in de loop van vele eeuwen zijn uitgekristalliseerd. Het ligt niet in mijn bedoeling een schuldige aan te wijzen in het Tibet-China-conflict. Wat ik wil laten zien in het levensverhaal van de Dalai Lama is waarom een natiestaat een onafhankelijke, individuele geest zo onaanvaardbaar vindt.

Het conflict heeft inmiddels het karakter van een uitputtingsslag gekregen, waarbij China probeert de Tibetanen murw te maken. Dr. Orville Schell, een bekende Tibet- en China-kenner, die veertien veelgeprezen boeken op zijn naam heeft staan en decaan is van de Berkeley School of Journalism, zei eens tegen me: 'Het probleem met het huidige systeem in China is dat het heel moeilijk is om iets radicaals, iets echt nieuws te ondernemen. Het proces van politieke verandering gaat in kleine stapjes, die dan de nieuwe status quo worden. In zekere zin is Tibet meer een symbolisch dan een echt probleem. Het lijkt daarin wel wat op Taiwan. Het is moeilijker voor China om een symbolisch gebaar te maken dat een belangrijke politieke verandering weerspiegelt, dan het is om hapklare praktische problemen op te lossen. Ik denk niet dat de huidige leiders zo'n grote wending aankunnen. Een van de geheimzinnigste ken-

merken van het Chinese politieke systeem is dat het wezenlijke verandering buiten de deur weet te houden maar tegelijkertijd wel oppervlakkige hervormingen toelaat die bij elkaar opgeteld uiteindelijk toch een grote verandering inhouden. Maar bij Tibet ligt het anders. De Chinese leiders hopen gewoon dat de Dalai Lama op een gegeven moment overlijdt. Maar wat ze niet begrijpen is dat de Dalai Lama nu juist beter dan wie ook in staat is om een verzoening tot stand te brengen en Tibet op vreedzame wijze binnen de soevereine grenzen van China te houden. Ze kunnen niet inzien dat hun manier van doen juist negatief uitpakt.'

Tijdens een van zijn vele interviews zei de Dalai Lama eens tegen me: 'Het is best mogelijk dat China op mijn dood wacht in de hoop dat de Tibetaanse zaak daarmee inzakt. Maar ik denk dat de Tibetanen sterk genoeg zijn om de strijd zonder mij voort te zetten.'

Over de vraag of het pacifisme, dat inherent is aan het boeddhisme, uiteindelijk de ondergang zal betekenen van deze levensovertuiging die centraal staat in het leven van iedere gewone Tibetaan, zijn boeken volgeschreven. Het Tibetaanse volk, dat ooit zo krijgslustig was en dat bekendstond om zijn veroveringen, is door de pacifistische invloed van het boeddhisme door de eeuwen heen steeds zachter geworden. En numeriek zijn de Tibetanen duidelijk in het nadeel. Zelfs als iedere Tibetaan de wapens zou oppakken, zou dat op zijn zachtst gezegd bitter weinig effect hebben op de Chinezen. 'Een miljard Chinezen, zes miljoen Tibetanen – daar kun je toch niets mee beginnen? Zelfs als de Chinezen zeggen: "Snijd ons de keel maar door," wie zou dat dan moeten doen? De Tibetanen zullen uitgeput raken en de Chinezen blijven gewoon.' Zo beschrijft Thupten Jigme Norbu, de vierentachtigjarige broer van de Dalai Lama, de situatie enigszins gelaten.

Zolang de Dalai Lama de Tibetaanse regering aanstuurt, is het onwaarschijnlijk dat de Tibet-beweging geweld zal inzet-

ten. Tibet moet, en dat is waar het om draait, in moreel en spiritueel opzicht het goede voorbeeld geven, anders zou het conflict ontaarden in een van de vele gewapende opstanden in de wereld.

Ik heb geprobeerd een menselijk verhaal te vertellen, waarbij ik gebruik heb gemaakt van de boeiende mystiek rond het ambt van de Dalai Lama zoals dat belichaamd wordt door Tenzin Gyatso en ik heb die geschiedenis gelardeerd met enkele van de vele fascinerende anekdotes die mij ter ore zijn gekomen. De persoon van de Dalai Lama omvat drie even belangrijke en in aanleg concurrerende elementen: man, monnik en mysticus. Door de aard van de strijd die hij al vanaf zijn jeugd heeft moeten leveren, is het eerstgenoemde element de andere twee gaan overheersen. Het is duidelijk dat hij innerlijk een monnik is, maar omdat hij zich in toenemende mate met wereldlijke zaken moet bezighouden, blijft deze rol vaak wat onderbelicht. Toch heb ik de monnik in hem vaak de overhand zien krijgen. De mysticus in de Dalai Lama heeft zich de afgelopen jaren zelden laten zien. Zelf spreekt hij vrijwel nooit over de mystieke kanten van zijn rol en hij wuift die juist vaak totaal weg. Maar ik ben getuige geweest van een aantal speciale lezingen in McLeod Ganj waarbij de Dalai Lama zijn mystieke kanten wel degelijk liet zien. Ik mocht een lezing voor een groepje van een stuk of acht vergevorderde boeddhisten bijwonen. Op een bepaald moment vroeg de Dalai Lama één van de aanwezigen om een bepaalde weg naar de verlossing te kiezen. Het symbool dat zichtbaar werd, stond voor wraak. Precies op het moment dat de Dalai Lama dit symbool interpreteerde, sloeg de bliksem in, vlak bij de berg waarop het ritueel plaatsvond. Ik weet niet of het anderen ook opviel, maar ik stond paf. Het kan best toeval geweest zijn, maar het is opvallend hoe vaak de Dalai Lama dit soort toeval lijkt aan te trekken.

In mijn werk heb ik heel wat spirituele leermeesters ontmoet,

maar slechts enkele kunnen, zoals de Dalai Lama, zo moeiteloos overschakelen van hun gewone dagelijkse beslommeringen naar hun ascetische doelstellingen en hun mystieke roeping. Dit boek belicht de man, de monnik en de mysticus in de Dalai Lama en brengt hem dichterbij de doorsnee lezer. Dit boek spreekt zich op geen enkele wijze uit over wie er gelijk heeft in het conflict tussen China en Tibet. Het zou simplistisch en dom zijn om de ene partij af te schilderen als boosdoener en de andere partij als slachtoffer, vooral omdat de Dalai Lama zelf zich verre houdt van dergelijke rancuneuze uitspraken. Aangezien ik, ingegeven door mijn geweten, dit boek heb geschreven uit solidariteit voor de Tibetaanse zaak, is het wellicht onvermijdelijk dat ik onwillekeurig een standpunt heb ingenomen. Mocht dat het geval zijn, dan is dit boek in ieder geval een pleidooi voor de persoonlijke vrijheid die, wat mij betreft, de heerschappij van de staat moet overvleugelen.

Zie ook het in deze uitgave nieuw opgenomen Addendum op pagina 353.

Hoofdstuk I

Botsende continenten

Als geen ander land is Tibet miljoenen jaren uitgehakt en gekneed door moeder aarde. Het is een stoer en indrukwekkend land. De afgelopen vijfenzeventig miljoen jaar hebben grote aardschokken miljoenen vierkante kilometers aardkorst noordwaarts naar de andere kant van de oceaan gestuwd. Door deze continentale verschuiving is het gebied dat tegenwoordig de Indiase plaat wordt genoemd tijdens een periode van vijftig miljoen jaar bijna tienduizend kilometer verplaatst. De eindfase van dit tektonisch geknars ging zo'n vijftwintig miljoen jaar geleden in toen de Indiase plaat letterlijk tegen het Europees-Aziatische (Laurasiatische) plateau opbotste, waardoor de Tethys-zee leeg begon te lopen. De kracht van deze botsing kunnen wij nog steeds niet ten volle bevatten. Deze machtige gebeurtenis bleek niet alleen bepalend voor het ontstaan van een groot aantal moderne Aziatische landen, maar bleek ook

gevolgen te hebben voor de aard van de beschaving, religie, cultuur en onderlinge conflicten. Tibet bevindt zich op een centrale plek in dit verbijsterende tektonische krachtenveld.

Voor menselijke begrippen is bovengenoemde tijdsspanne misschien wel enorm groot en lijkt de verschuiving onwaarschijnlijk traag te zijn verlopen, maar geologisch gezien is dat alles heel normaal, vooral als je bedenkt dat het om gigantisch grote aardbrokken gaat. Een vertraagde filmopname van deze grote botsing zou één van de meest indrukwekkende gebeurtenissen in de geschiedenis van onze planeet laten zien. Volgens geologen verrees Tibet tijdens de tweede helft van het Mioceen, veertien tot achttien miljoen jaar geleden, als een hete en vochtige vlakte uit de zee. Zo'n vijftien miljoen jaar geleden werd het land omhooggestuwd doordat de ene plaat onder de andere schoof, waardoor het hoogste gebergte ter wereld werd gevormd. Tijdens het ontstaan van de Himalaya, die nog iedere dag hoger wordt, verrees van oost naar west gemeten ook het 2500 kilometer brede Tibetaanse plateau, dat met een gemiddelde hoogte van meer dan vierduizend meter waarschijnlijk de grootste hoogvlakte ter wereld is. Met een onvoorstelbare snelheid van vijf centimeter per jaar schuift het Indiase subcontinent nog steeds op naar het noorden. Sommige geologen beweren losjes dat dit proces twee keer zo snel verloopt als het groeien van onze nagels. Hoewel duidelijk aantoonbaar is dat het Tibetaanse plateau al eerder omhoog kwam dan het Himalaya-gebergte, bereikte het zijn legendarische hoogte pas tijdens de afgelopen vier miljoen jaar.

Tibet ontleent meer dan welke andere regio ter wereld ook zijn identiteit aan geografische en geologische omstandigheden; volgens sommigen zijn die omstandigheden zelfs bepalender dan de geschiedenis zelf. Zonder die stoere en statige bergen en zonder de uitgestrektheid zou het plateau zijn mystieke karakter, dat het al vanaf de middeleeuwen heeft, snel verliezen. Als Tibet één of ander heet Afrikaans land was zonder bergen en

monniken, zouden er waarschijnlijk lang niet zoveel sprookjes over het land bestaan en zou het niet zo sterk tot de westerse verbeelding spreken. De geografische situatie van Tibet is niet alleen bepalend voor de manier waarop de Tibetanen zelf leven, maar beïnvloedt ook het klimaat van een veel grotere regio met zo'n twee miljard inwoners. Het Tibetaanse deel van de Himalaya wordt vaak de 'watertoren' van Azië genoemd, omdat het verantwoordelijk is voor de watervoorziening van meer dan een derde deel van de wereldbevolking en omdat alle grote rivieren van China en het Indiase subcontinent daar ontspringen. De bronnen van de Indus, de Ganges, de Sutley en de Brahmaputra, de vier rivieren die centraal staan in de grote Indiase beschaving, bevinden zich bij *Kang Rinpoche*, de berg in het noordwesten van Tibet die beter bekendstaat als Kailash. Er wordt beweerd dat Kang Rinpoche de geboorteplaats is van Shiva, die met Vishnu en Brahma behoort tot de drie grote hindoegoden. Het oosten wordt gevormd door de schitterende ravijnen die zijn uitgeslepen door de Salween, de Mekong, de Yangtze en de Gele Rivier. Deze acht grote rivieren hebben de beschavingen van India en China in grote mate bepaald.

Tot het eind van het Pliocéen, nog maar een miljoen jaar geleden, was het klimaat van Tibet tropisch of subtropisch. Maar toen de Himalaya tot zo'n zeventuizend meter steeg (ongeveer vijf of zes miljoen jaar geleden) begon het klimaat van Tibet drastisch te veranderen. De bergen hielden de moessonwinden tegen, die vanuit de Indiase oceaan aan kwamen waaien. Als gevolg daarvan veranderde het subtropische klimaat dat je zou verwachten bij een land op die breedtegraad, in een ijskoud bergklimaat.

De reputatie van Tibet als een ondoordringbaar, afstandelijk land, het dak van de wereld, heeft dus alles te maken met de geologische en geografische omstandigheden. In het zuidwesten verrijzen de hoogste bergen ter wereld: de Himalaya, de Karakoram en het Pamir-gebergte. In het noordwesten ligt de Tak-

la Makan woestijn en in het oosten bevinden zich vier evenwijdige, door rivieren uitgeslepen ravijnen. Het enige toegankelijk gebied is Kokonor, in het noordoosten. Een oppervlak van 2,15 miljoen vierkante kilometer van het Tibetaanse plateau is het gehele jaar bevroren. Met zijn 2,5 miljoen vierkante kilometer (2500 kilometer van oost naar west en 1200 kilometer van noord naar zuid) vormt Tibet een vierde deel van China, wat in geopolitiek opzicht van groot belang is. Voor de buitenwereld is Tibet in eerste instantie vooral visueel aantrekkelijk. De overweldigende, majestueuze natuur heeft de Tibetanen gedurende de afgelopen millennia respect voor de elementen bijgebracht. Bergen genieten traditioneel de verheven status van godheid. Natuurgeesten worden aangeropen alsof het de gewoonste zaak van de wereld is. Voor de komst van het boeddhisme werd het Tibetaanse geloof gekenmerkt door verafgoding van de natuur en animisme, dat vorm kreeg in rituelen die een nieuwkomer of een buitenstaander wellicht bizar en vreemd voor zouden komen. Maar voor de Tibetanen zelf was het gewoon een manier om nederig te overleven in deze grootse, natuurlijke omgeving. De extreme kanten van het Tibetaanse klimaat en de geografische omstandigheden worden als zeer waardevol ervaren.

Tijdens onze gesprekken merkten de Dalai Lama en ik vaak op dat Tibet geen last heeft van 'de hitte, de muggen, slangen en insecten en het stof van het Indiase platteland'. Ook andere Tibetanen die ik interviewde noemden dit vaak, zelfs vluchtelingen die al tientallen jaren in India woonden.

Tseten Drolkar, een vluchteling die een klein Tibetaans snuisterijenwinkelkje in de smalle steegjes van McLeod runt, vatte dit gevoel als volgt samen: 'Ik woon al bijna dertig jaar in India, maar ik ben nog steeds bang dat er ieder moment een rat of een slang tevoorschijn kan komen. Mijn huis in Lhasa lag zo hoog dat zulke beesten daar niet konden overleven.'